

ВІННИЦЬКИЙ ДЕЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра географії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

«Культурні ландшафти Тиврівського району»

Студентки V курсу МАГБ групи
Галузі знань 0401 Природничі науки
Спеціальності 8.04010401 Географія*
БУДЗ Марії Олександрівни
Науковий керівник: д. г. н. професор
Денисик Г. І..

Національна

шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка:

ECTS _____

Голова комісії _____
_____

Члени комісії _____
_____
_____
_____
_____

м. Вінниця – 2016 рік

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ	
1.1 Поняття культурного ландшафта.....	6
1.2 Класифікація та критерії оцінки культурних ландшафтів.....	15
1.3 Методи дослідження культурних ландшафтів.....	27
РОЗДІЛ 2 КУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ ТИВРІВСЬКОГО РАЙОНУ ТА ЧИННИКИ ЇХ ФОРМУВАННЯ	
2.1 Чинники формування культурних ландшафтів на території Тиврівського району.....	30
2.2 Культурні ландшафти району за типом культури.....	39
2.2.1 Палацово-паркові культурні ландшафти.....	39
2.2.2 Військово-історичні культурні ландшафти.....	46
2.2.3 Монастирські культурні ландшафти.....	56
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ	
3.1 Культурний ландшафт і стратегія захисту навколишнього середовища.....	68
3.2 Охорона культурних ландшафтів.....	79
3.3 Соціальна програма збереження культурної спадщини.....	86
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	93

Вступ

Актуальність Поняття «культурний ландшафт» не завжди використовують, а значить й розуміють, відповідно до його суті. Це затрудняє спілкування між науковцями і не дозволяє інколи використовувати матеріали їхніх досліджень у подальших наукових роботах. Поняття «культурний ландшафт» у науковій літературі загалом і ландшафтознавчій зокрема, використовується широко. Це зумовлено підвищеною зацікавленістю науковців до сучасних культурних ландшафтів та їх формування й функціонування.

Незважаючи на різноманіття концепцій та цікавих ідей в науці відсутній інтегративний погляд на проблему культурного ландшафту. Недостатньо деталізована й компонентна структура культурного ландшафту, і не відпрацьовані та обґрунтовані критерії оцінки цих компонентів.

Інтерес до концепції культурного ландшафту пов'язаний з тим, що для збереження найбільш унікальних природних і культурних об'єктів, в 1972 р. ЮНЕСКО прийняла спеціальну Конвенцію щодо їх охорони. У 2002 р. вона отримала продовження в Будапештській декларації. У тому ж році Центр всесвітньої спадщини висунув ініціативу «Партнерство для збереження всесвітньої спадщини».

Аналіз опублікованих праць.

В американській та європейській географії концепція культурного ландшафту впроваджена К. Зауером. Зокрема про значення та можливості аналізу культурних ландшафтів, як об'єктів спадщини, а також про підходи до їх оцінки йдеться у роботах російських науковців Л. Берг [6], М. Кулешова [39], Ю. Саушкін [50], Р. Туровського [54],

Значна кількість публікацій стосовно культурних ландшафтів сприяла й розгляду понять, що стосуються цієї проблеми. Найкращий аналіз висвітлений у працях В. Воловика [12], Д. Гродзинського [14], Г. Денисика [18],
В. Калущкова [28, 29], І. Кочеткової [35] та інших,

матеріалах Міжнародних наукових конференцій, зокрема Культурний ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць [за ред. Г.І. Денисика] [16].

Об'єктом дослідження є культурні ландшафти Тиврівського району.

Предметом є стан та особливості культурних ландшафтів у Тиврівському районі.

Мета роботи – проаналізувати стан та особливості культурних ландшафтів на території Тиврівського району, проблеми культурних ландшафтів та шляхи їх подолання.

Для досягнення встановленої мети потрібно розв'язати наступні **завдання**:

1. Визначити зміст і обсяг поняття культурний ландшафт.
2. Вивчити вплив різних чинників на формування культурних ландшафтів у Тиврівському районі
3. Проаналізувати стан культурних ландшафтів за типом культури на території району.
4. Дослідити проблеми культурних ландшафтів та шляхи їх вирішення
5. Скласти карту та запропонувати туристсько-краєзнавчий маршрут по основних культурних ландшафтах Тиврівського району.

Методи дослідження: Під час написання дипломної роботи були використані як загальнонаукові так і спеціальні методи. Зокрема системно-структурний метод при встановленні сутності поняття культурний ландшафт, історичний метод для дослідження впливу різних факторів на формування культурних ландшафтів, порівняльний метод для дослідження сучасного стану культурних ландшафтів, метод суцільного та вибіркового дослідження, картографічний метод для створення карти основних культурних ландшафтів району, експедиційні дослідження для збору відомостей про досліджувану територію

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження.

- вперше досліджено культурні ландшафти Тиврівського району, дана їх характеристика.

- удосконалено класифікацію культурних ландшафтів.
- дістала подальшого розвитку соціальна програма збереження культурної спадщини.

Практична значущість. Створення заповідних територій з метою збереження та відновлення культурних ландшафтів, а також туристичних маршрутів для використання у шкільних краєзнавчих гуртках та зацікавлення туристів до визначних об'єктів рідного краю.

Апробація результатів роботи здійснювалася на підсумковій науковій конференції Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаної літератури (60 джерел) .

Робота містить 24 рисунка, 1 таблицю. Загальний обсяг роботи 98 сторінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Андреев А. А. Опыт культурно-ландшафтного районирования России/ А.А. Андреев // Псковский регионологический журнал. № 13. Псков : Псков ГУ 2012. -С. 12-25.
- 2 Андреев А. А. Типология культурных ландшафтов Псковской области / А.А.Андреев // Псковский регионологический журнал. № 14. Псков : ПсковГУ, 2012. С. 152-166.
- 3 Бауер Л. С. Забота о ландшафте и охрана природы./ Л. С. Бауер - М.: Прогресс, 1971. - 264 с.
- 4 Безлатня Л.О. Специфічні ознаки культурних ландшафтів міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України / Л.О. Безлатня // Геополитика и экогеодинамика регионов. - Симферополь, 2014. - Т. 10. - Вып. 1. - С. 356-358.
- 5 Безлатня Л.О. Поняття культурний ландшафт: суть, сфери застосування/ Л.О. Безлатня Серія «географія» Випуск №26. 2014. С. 14-17
- 6 Берг Л.С. Достижения советской географии / Л. С. Берг М.: Изд-во АН СССР, 1956. Т. 1.- 395 с.
- 7 Бондар Ю.М., Калуцков В.М. Природні і культурні ландшафти в топонімії Кенозерского національного парку./ Ю. М. Бондар, В. М. Калуцков //Культурний ландшафт: теорія і практика: Зб. навч. тр. М.: МДУ, 2003. – С. 47-52
- 8 Бондар Ю.М., Калуцков В.М. Історія освоєння території і становлення культурного ландшафту./ Ю.М. Бондар, В.М. Калуцков// Культурний ландшафт: теорія і практика: Зб. навч. тр. М.: МДУ, 2003. – С. 21-24
- 9 Веденин Ю.А. Інформаційні основи вивчення і формування культурного ландшафту як об'єкта спадщини./ Ю.А. Веденин//Известия РАН., № 3. 2003. -С.7-11
- 10 Веденин Ю.А. Культурний ландшафт як об'єкт культурної і природної спадщини/ Ю.А. Веденин, М.Є. Кулешова М.: 2004. -157 с.

- 11 Веприк, Н. П. Методичні основи регіональних досліджень етнічної складової природокористування в ландшафтах / Н. П. Веприк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія. - Вінниця, 2003. - Вип. 6. - С. 25-30.
- 12 Воловик В.М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування / В.М. Воловик. - Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. - 464 с.
- 13 Воловик, В. М. Етнокультурні ландшафти містечок Поділля : монографія / В. М. Воловик - Вінниця: ВНТУ, 2011. - 270 с.
- 14 Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія. У 2-х т. / М.Д. Гродзинський. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2005. - Т.2. - С. 78-126.
- 15 Голубенко І. М. Тиврів і Тиврівщина/ І. М. Голубенко.- Львів.- 2001 - 110 с.
- 16 Денисик Г.І. Культурний ландшафт: загальні ознаки / Г.І. Денисик // Культурний ландшафт: теорія і практика. - Вінниця, ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. - С. 3-4.
- 17 Денисик Г.І. Міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Правобережної України / Г.І. Денисик, О.І. Ситник. - Вінниця, ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. - 217 с.
- 18 Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство / Г.І. Денисик. - Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. -336 с.
- 19 Денисик, Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України : монографія / Г. І. Денисик. - Вінниця : Арбат, 1998. - 292 с.
- 20 Жекулин, В. С. Историческая география ландшафтов (курс лекций) / В. С. Жекулин. - Новгород, 1972. - С. 66-101.
- 21 Звіряка А. І., Касяненко І. І. Методичні рекомендації щодо визначення ландшафтних об'єктів культурної спадщини (культурних

ландшафтів). Проект / А. І. Звіряка, І. І. Касяненко. Офіційний інформаційний ресурс Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.spadshina.org.ua/index.php?sID=17&itemID=335>.

22 Калуцков, В. Н. Ландшафт в культурной географии/ В.Н. Калуцков - М. : Новый хронограф, 2008. - С. 22-33, 61-62.

23 Иванова, А. А. О комплексных методах изучения традиционного культурного ландшафта / А. А. Иванова // Культурный ландшафт: вопросы теории и методологии исследования / Семинар «Культурный ландшафт» : второй темат. выпуск докладов. - М. - Смоленск : Изд-во СГУ 1998. - С. 26-33.

24 Исаченко А. Г. О двух трактовках понятия «культурный ландшафт»/ А.Г. Исаченко // Известия Русского географического общества: «Наука», 2003. №. 1. - С. 5-16.

25 Исаченко Г.А. Культурный ландшафт як об'єкт дискусії./ Г. А. Исаченко //Культурный ландшафт: теорія і практика: Зб. навч. тр. М.: МДУ, 2003. - 218 с.

26 Каганский В.Л. Ландшафт и культура/ В.Л. Каганський // Общественные науки и современность. М., 1997. № 1. - С. 134-145.

27 Каганський В.Л. Світ культурного ландшафту./ В.Л. Каганський. – М., 2001 – 88с.

28 Калуцков В.М. Проблеми дослідження культурного ландшафту./ В.М. Калуцков //Вісник МДУ № 4. . 2007 - С.22-25

29 Калуцков В.М. Топос і культурний ландшафт./ В.М. Калуцков //Географія і природні ресурси, 2002. № 3. – С.17-20

30 Кізян О. В. **Вінниччина** туристична: красзнавчий довідник/ О. В. Кізян — **Вінниця**: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. — 201 с.

31 Ковальов О.П. Ландшафт культурний і безкультурний / О.П. Ковальов // Культурный ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць [за ред. Г.І. Денисика]. - Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. -

C.4-10.

32 Ковальчук І.П. Актуальні питання пізнання і конструювання культурних (окультурених) ландшафтів / І.П. Ковальчук/ І. П. Ковальчук // Наук. записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Серія: Географія. - Вінниця, 2010. - Вип. 21 - С. 118-125.

33 Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 4 жовтня 1988 р. № 6673-XI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.

34 Колбовский Є.Ю. Ландшафт в дзеркалі культурології./ Є. Ю. Колбовский//Культурний ландшафт: теорія і практика: Зб. навч. тр. М.: МДУ, 2003. – С. 12-14

35 Кочеткова І.В. Розвиток концепції культурного ландшафту в географії Центральноєвропейських країн / І.В.Кочеткова // Культурний ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць [за ред. Г.І. Денисика]. - Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. - С. 14-18.

36 Красовська Т.М. Питання класифікації культурних ландшафтів (на прикладі Півночі Росії)./ Т.М. Красовська //Культурний ландшафт: теорія і практика: Зб. навч. тр. М.: МДУ, 2003.- С. 57-63

37 Красовська Т.М. Культурний ландшафт районів Крайньої Півночі Росії як основа сталого розвитку території./ Т.М. Красовська //Культурний ландшафт: питання теорії та методології: Сб. навч. тр. Смоленськ, 1998.- С. 11-25

38 Кулешова М.Є. Культурні ландшафти: загальні уявлення, поняття, підходи до оцінки./ М.Є. Кулешова - М.: 2000. – 112 с.

39 Кулешова М.Е. Всемирное наследие и место в нём культурных ландшафтов./ М. Е. Кулешова // Наследие и современность. Вып.15. – М.: Институт Наследия, 2007. – С.21-46

40 Кулешова М.Є. Культурний ландшафт-цивілізований шлях

освоєння простору./ М.Є. Кулєшова // Охорона дикої природи, 2001. - № 1. – С. 5-8

41 Культурний ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць [за ред. Г.І. Денисика]. - Вінниця: ПП «ГД «Едельвейс і К», 2010. - 204.

42 Ливинская О. А. Понятие культурного ландшафта в отечественной географии / О.А. Ливинская // Псковский регионологический журнал. № 14. Псков : ПсковГУ, 2012. С. 120-128.

43 Ливинская О. А. Классификация и районирование культурных ландшафтов в рамках информационно-аксиологического подхода/ О.А. Ливинская // Псковский регионологический журнал. № 18. Псков : ПсковГУ, 2012. С. 118-128.

44 Манаков А. Г. Культурные ландшафты как объект исследований региональной географии культуры./ А.Г. Манаков, А.А. Андреев. Псков : Изд-во Псков ГУ, 2012. 52 с.

45 Миколаїв В.А. Культурний ландшафт - геоекологічна система./ В. А. Миколаїв//Вісник МДУ. № 6. 2000. – 17-21 с.

46 Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. / Ф.Н. Мильков. М.: Мысль, 1973. 224 с.

47 Помацький О. Ф. Тиврівщина. Краєзнавчі нариси / О.Ф. Помацький. Вінниця, ТОВ «нілан –ЛТД», 2012. -306 с.

48 Рагулина, М. В. Культурная география: теория, методы, региональный синтез / М. В. Рагулина. — Иркутск : Изд-во Ин-та географии СО РАН, 2004. — 171 с.

49 Рязанова Н.Є. Екологічна оцінка та створення особливо охоронюваних природних територій з метою збереження ландшафтів і створення рекреаційних зон./ Н.Є. Рязанова //Туризм і регіональне розвиток: №2. Смоленськ, 2002. – С.5-7

50 Саушкин Ю.Г. Культурный ландшафт/ Ю.Г. Саушкин // Вопросы географии. М.:, 1946. – 205 с.

51 Стадник О. Г. Поняття культурний ландшафт та можливості його

вивчення засобами географії Ї О.Г. Стадник. К.: 2010. –С. 12-15

52 Стрелецкий В.Н. Культурно-ландшафтные исследования в Германии: традиции и современность / В. Н. Стрелецкий // Культурный ландшафт: теоретические и региональные исследования. - М.: Изд-во МГУ, 2003. - С. 42-54.

53 Тамтура А. В. Історія Тиврівщини./ А.В. Тамтура, О. М. Коваль — Вінниця: ФОП Барановська Т. П., 2012. — 444 с.

54 Туровский Р.Ф. Культурные ландшафты России./ Р.Ф. Туровский. - М.: Институт наследия, 1998.- 210 с.

55 Тютюнник Ю.Г. О происхождении и первоначальном значении слова «ландшафт» / Ю. Г. Тютюнник // Изв. РАН. Сер.географ. 2004. № 4. - С. 116-122.

56 Тютюнник Ю.Г. От культурного ландшафта к ландшафтоиду (ландшафты в эпоху смерти культуры) / Ю.Г. Тютюнник // Культурный ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць [за ред. Г.І. Денисика]. - Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. - С. 4-10.

57 Чалая И. П. Культурно-ландшафтное районирование Тверской области. / И. П. Чалая, Ю.А. Веденин. М. : Российский научно-исследовательский институт культурного и природного наследия, 1997. - 286 с.

58 Шматків А.С. Культурно-ландшафтна диференціація і екотуристские ресурсы Кенозерского національного парку./ А. С. Шматків, О. І. Арсеньєва //Туризм і регіональний розвиток: Сб. навч. тр. № 3. Смоленськ, 2004. -215с.

59 Шматків А.С. Культурний ландшафт як ресурс для розвитку регульованого туризму: сучасні уявлення і підходи до типології/ А. С. Шматків, О. І. Арсеньєва О.І.//Сталий розвиток туризму: напрями, тенденції, технології: Сб. навч. тр. Улан-Уде, 2005.- 198 с.

60 Єлькін С. В. Юридична природа культурного ландшафту/ Єлькін С. В. К., 2011. – С. 21-43